

Bc. Nikola Plíšková: Reprezentace spiritismu v českých odborných diskusích konce 19. a počátku 20. století. FHS UK, Praha 2024, 109 s.

Přes velký sociokulturní význam, který spiritistické hnutí (jakkoli široce tento proud budeme definovat) mělo v dekadách na přelomu 19. a 20. století, o něm dnes víme jen velmi málo. Jednak pro jeho spíše módní a efemérní charakter, ale rovněž proto, že se setkalo s drtivou kritikou odpůrců, která z různých důvodů převážila. Sociální postavení odpůrců spiritistického hnutí vedlo i k tomu, že významná část dobových pramenů i pozdější literatury byla vůči spiritismu a jeho stoupencům apriorně negativní, čímž jen potvrzovala již uvedené. Postmoderní změna – mohu-li to tak pro zjednodušení nazvat – nastala teprve v devadesátých letech 20. století a i vzhledem k nedostatku pramenů přinesla jenom dílčí nová zjištění (autorce posuzované práce přitom unikla snad jediná významná kniha, *Art brut v českých zemích* A. Nádvorníkové, vzhledem ke sledovanému tématu ovšem okrajová). Lze přitom konstatovat, že český – a nejen český – diskurs o spiritismu byl dlouhodobě výrazně mocensky formován a že se tak dělo – kromě jiného – v souvislosti se sebevymežováním a autoritou moderní vědy. Právě tohoto významného a oblast spiritismu daleko překračujícího tématu se velmi obratně chopila autorka posuzované práce.

Hned v úvodu přitom prokázala schopnost přesného vymezení výzkumného pole a vědomí jeho širších souvislostí, což se sympaticky projevuje i ve všech následujících kapitolách. Přesto musím v tomto kontextu konstatovat jedno pochybení: v názvu práce a častěji i v textu se hovoří o „odborných diskusích“, ve skutečnosti se tím však míní jen negativní hodnocení, a to jen takové, jež vycházelo z prostřední moderní (přírodo-)vědy a o podobný typ vědeckosti usilujících diskursů (explicitně je to uvedeno na s. 16). Vynechání jsou proto např. nábožensky ukotvení autoři (např. V. Bledý, J. Plecháč), ačkoli v případě některých zahrnutých (J. Kapras, E. Rádl) autorka naznačuje, že mohli mít také náboženské zájmy (v případě Rádla evidentní). Proti samotnému zúžení výzkumného pole přitom nemám výhrady, mělo by však být hlouběji a hned v úvodu vysvětleno a mělo se odrazit i v názvu práce.

Vlastní práce začíná sice stručným, avšak kvalitně zpracovaným přehledem dosavadní literatury a ještě lepší metodologickou kapitolou, ústící v pregnantně formulované výzkumné otázky (s. 13). Jejich prostřednictvím autorka jasně ukazuje, že jí nejde o pouhý popis fenoménu, ale o jeho hlubší analýzu, všímající si právě i mocenských a v jejich rámci také genderových otázek; promyšlenost výzkumných otázek je na úrovni diplomních prací rozhodně výjimečná. Následuje popis pramenů, resp. biografické přiblížení autorů 9 textů z let 1885–1928, které diplomantka identifikovala jako představitele negativního vědeckého diskursu o spiritismu; mám za to, že použijeme-li její vymezení tématu (proto není zařazen kupř. V. Mikuška a jeho *Fysikální mediumita*), nikdo podstatný nechybí. Poslední prolegomenální kapitolou je rámcové přiblížení vlastního českého spiritistického hnutí, ústící do již vlastně analytického konstatování, že přestože toto hnutí nebylo vnitřně jednotné, jeho vědečtí kritici se takovými „drobnostmi“ neobtěžovali a kritizovali je jako celek (s. 20). Celkově lze říci, že úvodní kapitoly č. 2–5 pregnantně, v logickém uspořádání a čtenářsky únosném rozsahu nastiňují kontext, téma i metodologii výzkumu a nejlepším možným způsobem tak připravují půdu pro vlastní výzkum autorky.

Tento výzkum tvoří nejdelší, šestou kapitolu (s. 20–101), dále vnitřně členěnou. Diplomantka v ní nejprve konstatuje, že primární intencí všech analyzovaných textů bylo prostřednictvím vědecké autority od spiritistických zájmů odradit, aby následně v prvních třech podkapitolách ukázala, jak „její autoři“ vymezovali vztahy mezi spiritismem a hypnotismem, okultismem a tzv. metapsychologií. Tyto

koncepte nejen vykládá, ale uvědomuje si i jejich historickou proměnlivost, patrnou zejména v posledním uvedeném případě. Rozsáhlejší čtvrtou podkapitolu věnovala samotné vnější (vědecké) kritice spiritismu, která se snažila prokázat a (svými prostředky) vysvětlit nefunkčnost a podvrtný charakter spiritistické teorie i praxe, odhalit jejich původ (a současně důsledky) v psychických onemocněních, dát je do souvislosti se socioekonomicky, intelektuálně a jinak inferiorními vrstvami společnosti. To vše (vč. výjimek potvrzujících pravidlo „svedených vědců“ v podkapitole 6.4.7.) se autorce prostřednictvím pramenů velmi dobře povedlo. Jedinou výhradu mám vůči v práci dále neanalyzovanému postoji, že spiritismus je nejen nepřítelem moderní vědy (společnosti, pokroku, atd.), ale *také* křesťanské víry (s. 43). Právě v souvislosti se spiritismem a podobnými alternativními vírami by stál za hlubší analýzu vztah (některých) tzv. vědeckých autorit k (různým podobám) křesťanství, který nebyl jen negativní – stejně jako na druhé straně někteří křesťanští autoři, třeba V. Oliva, pozitivně hodnotili spiritismus. Podobně rozsáhlá je i následující (5.) podkapitola, věnovaná diskursu o médiích a seancích, jehož cílem bylo ukázat inferioritu, nereálný a často i podvodný a zištný charakter těchto osob a jevů. Jak autorka konstatuje, podle psychologů a lékařů šlo o hysteriky, nejčastěji ženy, které „touha po pozornosti a zištnosti měla vést jak k teatrálním výstupům a chování, tak i k podvodům“ (s. 101). V závěru práce již jen shrnuje, že právě takováto mocenská argumentace o spiritismu, třebaže se časem v určitých aspektech proměňovala, tvořila základ jeho vědeckého odsudku, který reversibilně sloužil k posílení autority samotné „moderní“ vědy. S těmito závěry lze nepochybně souhlasit.

Ani po formální stránce nemám vůči předložené práci žádné výhrady. Pravopisných prohřešků je v ní minimum, styl je odpovídající a věcný, jako nadbytečné se snad jeví jen plné citace v po sobě následujících poznámkách (místo „ibid.“) a kombinace úplných prvních citací se seznamem literatury (přitom občas došlo i k opominutím, kdy zkrácená citace předchází té úplné). Proč byl seznam pramenů a literatury tištěn menším fontem?

* * *

Diplomní práce N. Plíškové *Reprezentace spiritismu v českých odborných diskusích konce 19. a počátku 20. století* představuje promyšlené, dobře vybadané a vyzrálým způsobem podané uchopení svého předmětu. Autorka si zvolila jasně vymezené téma, které v úplnosti zpracovala a v logické struktuře podala, v závěru pak zodpověděla všechny výzkumné otázky. S jejími závěry lze nejen souhlasit, nýbrž je třeba i podtrhnout jejich důležitost, přesahující vlastní téma práce, a vynikající pramenné doložení. Velmi bych proto doporučil, aby její diplomní práce byla po přepracování a zkrácení publikována časopisecky. V tuto chvíli konstatuji, že práci jednoznačně **doporučuji k obhajobě** a hodnotím jako **výbornou**.

V Praze dne 11. července 2024

Prof. PhDr. Zdeněk R. Nešpor, PhD.